

Nr. A82/015

18 juni 1982

DE NIEUWE KGB-VOORZITTER: ZIJN LOOPBAAN EN OPVATTINGEN

Op 16 mei 1982 verspreidde het Sowjetpersbureau TASS het bericht dat door het Presidium van de Opperste Sowjet ontheven was van zijn functie als KGB-voorzitter. Als zijn opvolger was aangewezen de 63-jarige , tot dan toe hoofd van het KGB in de Oekraïense Sowjetrepubliek.

Het ontslag van kwam niet onverwacht, want dat was het rechtstreekse gevolg van het feit dat hij tijdens het twee dagen eerder gehouden plenum van het CC-CPSU benoemd was tot CC-secretaris . De benoeming van kwam daarentegen wel als een verrassing, wat moge blijken uit het feit dat gerenomeerde commentatoren na het CC-plenum als de meest voor de hand liggende mogelijkheid opperden dat een van de twee eerste plv. KGB-voorzitters (t.w. en) zou opvolgen. Het doet op zijn minst wat vreemd aan dat , die geen deel uitmaakt van het CC van de CPSU, door zijn benoeming geplaatst is boven de twee eerste plv. KGB-voorzitters, die beiden wel volwaardig CC-lid zijn. In een voor hiërarchische verhoudingen gevoelige samenleving als de Sowjetrussische is dit een situatie, die ongetwijfeld gecorrigeerd moet worden.

Volgens artikel 33 van de CPSU-statuten wordt echter het CC ".....in de door het (partij)congres vastgestelde samenstelling gekozen" en " wordt

samenstelling ervan (d.w.z. wanneer die door welke reden dan ook is verstoord) uit de door het congres gekozen kandidaatleden van het Centraal Comité van de CPSU aangevuld" *). Strikte toepassing van die bepaling zou betekenen dat pas tijdens het volgende CPSU-congres, dat in 1986 moet worden gehouden, een plaats kan krijgen in dit hoge partijorgaan. Omdat verstoorde hiërarchische verhoudingen echter moeten worden rechtgetrokken, zal waarschijnlijk de nieuwe KGB-voorzitter via een of andere procedure (b.v. op voorstel van het Politburo aan het CC, dat later met terugwerkende kracht door het Congres zal worden goedgekeurd) binnen afzienbare tijd een CC-zetel krijgen toegewezen. Wat geldt voor het lidmaatschap van het CC-CPSU, geldt uiteraard ook voor de rang die als KGB-officier heeft. Als in aanmerking wordt genomen dat de eerder genoemde binnen het KGB de rang heeft van Generaal van het Leger en diens collega de rang van kolonel-generaal, dan ligt het voor de hand dat ook wat dat betreft de toekomst voor die eveneens kolonel-generaal is - een verandering in petto zal hebben. Dit soort status-veranderingen is echter niet opzienbarend en is niet meer dan een aanpassing aan een veranderde situatie.

* * *

Met de benoeming van tot KGB-voorzitter is de leiding van dit inlichtingen- en veiligheidsapparaat, anders dan onder , in handen gegeven van een KGB-"beroepsofficier" met een indrukwekkend aantal dienstjaren. , die 15 jaar lang KGB-voorzitter is geweest, was duidelijk een partijfunctionaris die aan de top van het KGB werd geplaatst om de contrôle van de partij over dit apparaat te verzekeren. De Oekraïner

*) Grondwet van de Unie van Socialistische Sowjet-Republieken/
Statuut van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie, Uitgeverij
H.D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, 1978, pag. 97.

is sinds 1939 in dienst bij het KGB en sinds 1940 lid van de CPSU. In de jaren dertig werkte hij enige tijd bij locale dagbladen in Zhitomir en Kiew en tussen 1936 en 1939 bezocht hij een militaire academie. Volgens 's officiële biografie was hij tijdens de tweede wereldoorlog in het leger. Met welke activiteiten hij zich daar toen heeft beziggehouden is onbekend, maar hij heeft deze kennelijk wel tot volle tevredenheid van de autoriteiten tijdens de STALIN-periode ver- richt, want hij werd daarna uitverkoren voor een opleiding aan de Hogere KGB-school.

Uit een passage in een door de gedefecteerde KGB-kapitein geschreven boekwerk blijkt dat in de DDR heeft gewerkt als hoofd van het "Directorate of Special Departments", d.w.z. bij de Oost-duitse KGB-vestiging die zich specifiek bezighoudt met de samenwerking met en de coördinatie van de Oosteuropese veiligheids- en inlichtingendienster. Van daaruit werd hij overgeplaatst naar Moskou, waar hij aan het hoofd kwam van het Derde KGB Directoraat, dat een oog moet houden op de loyaliteit van de strijdkrachten aan partij en staat *).

In juli 1970 werd voorzitter van de Oekraïense KGB, waar hij verving, die - zo werd algemeen aangenomen - zich de gram van het Kremlin op de hals had gehaald omdat hij niet hard genoeg optrad tegen dissidenten en andere storende elementen. 's benoeming vormde achteraf gezien de eerste duidelijke indicatie dat de partijleiding in Moskou m.n. ook ontevreden was over de wijze waarop de toenmalige Oekraïense partijleider, , de zaken aanpakte. Volgens Samizdat-pu- blicaties werd na 's benoeming in Kiew de Oekraïense KGB volledig ont- trokken aan de contrôle van de Oekraïense CP en werden de zaken in direct en rechtstreeks overleg met Moskou aangepakt. Volgens dezelfde bronnen zou toen ook aan Moskou gerapporteerd hebben dat de Oekraïense partijlei- ding de activiteiten van de veiligheidsdienst bemoeilijkte en dat zelf

*) , Inside the KGB, The Foreign Affairs Publishing Company, Richmond, 1976, pag. 90 - 91.

"nationalistische" afwijkingen vertoonde.

Binnen twee jaar na 's benoeming in Kiev startte de Oekraïense KGB onder zijn leiding een arrestatiegolf, die resulteerde in de gevangenneming van honderden dissidenten. Vier maanden later, d.w.z. in mei 1972, werd ontslagen als eerste secretaris van de Oekraïense CP omdat - zoals later gesteld werd - hij zich schuldig had gemaakt aan "afwijkingen van de Sowjetrussische nationaliteiten politiek". werd kort daarna vereerd met het kandidaat-lidmaatschap van het Oekraïense Politburo. Tijdens het in 1976 gehouden 25e congres van de Oekraïense CP werd hij bevorderd tot volwaardig lid van dit hoge partijorgaan.

* * * *

De vraag die na de benoeming van een nieuwe KGB-voorzitter uiteraard rijst is of deze benoeming van invloed zal zijn voor het optreden van het KGB in de toekomst. Uiteraard is dit een complexe zaak, waarbij een en ander afhankelijk is van de mogelijkheden die de totale Sowjetorganisatie daarvoor biedt, maar waarbij ook de persoonlijke opvattingen van de nieuwbenoemde een rol spelen. Vastgesteld kan worden dat destijds tot Oekraïens KGB-chef is benoemd onder het mandaat van , die waarschijnlijk opnieuw een belangrijke stem heeft gehad in zijn recente promotie. Dat zou kunnen betekenen dat van hem een voortzetting mag worden verwacht van 's KGB-beleid.

Tekenend voor 's persoonlijke instelling lijkt de inhoud van een toespraak die hij eind april 1981 heeft gehouden in de Oekraïense Dzerzhinsky-KGB-club. Hij stelde toen : "Vorig jaar is belangrijk werk verricht - veertig Oekraïense nationalistes werden onschadelijk gemaakt. Teneinde onnodige internationale frictie te voorkomen werd de meerderheid van hen veroordeeld op criminele beschuldigingen". Illustratief is ook de inhoud van twee redelijk recente artikelen, waarin opriep tot ideologische waakzaamheid in de relaties met het Westen. Het eerste artikel verscheen in oktober 1980 in het theoretische maandblad van het CC van de Oekraïense CP. Daarin vroeg hij aandacht voor de verhevigde "ideologische sabotage" van de kant van de Westerse inlichtingendiensten, die zouden samenwerken met Oekraïense dissidenten. Het tweede artikel verscheen in oktober 1981 in Pid praporom leninizmu

een periodiek voor partijpropagandisten. Daarin werd hetzelfde thema aangeroerd en werden de ontwikkelingen in Polen opgevoerd als een concreet voorbeeld van wat kan gebeuren als de "ideologische teugels" niet strak worden gehouden. "Deze gebeurtenissen", aldus _____, "bevestigen de onomkeerbare waarheid dat elk soort aantasting van de marxistische en communistische ideologie, elke fout, tekortkoming of schending van de economische wetten van het socialisme, elke verslapping in de ideologische en politieke opvoeding van de massa's onvermijdelijk hevige offensieven oproept van de kant van de burgerlijke ideologie. Zij illustreren dat het primaire doel van de moreel en materieel van buitenaf gesteunde contra-revolutionaire krachten is om de massa's te desoriënteren, de communistische partij ideologisch te ontwapenen, haar organisatie schade te berokkenen en haar de leiding van de gemeenschap te ontnemen met het doel zelf de macht in het land te grijpen en de voorwaarden te scheppen voor het herstel van het kapitalisme".

Met dit soort uitspraken lijkt de persoon van _____ voorlopig voldoende omlijd. Het beeld dat daarbij wordt opgeroepen is dat van een dogmatische "apparatsjik", die beschouwd moet worden als een model-KGB-er en voor wie ideologie iets is waarover niet gemarchandeerd kan en mag worden. Ideologische waakzaamheid is hoogst noodzakelijk en vervlakking op dat terrein is voor hem een kwalijke zaak. Daaruit volgt bijna vanzelfsprekend dat hij weinig op kan hebben met détente en vreedzame coëxistentie, tenminste voorzover een en ander negatieve effecten veroorzaakt binnen de Sowjetsamenleving zelf.

Het is duidelijk nog te vroeg om de vraag te beantwoorden of de benoeming van _____ tot voorzitter van het KGB consequenties heeft voor de modus operandi van de Sowjetrussische veiligheids- en inlichtingendienst zowel binnen de Sowjet-Unie zelf als daarbuiten. Zolang _____ geen lid is van het CC van de CPSU kan hij - zoals zijn voorganger _____ - geen zetel verwerven binnen het Politburo en het is uiteindelijk toch dat partijorgaan waarbinnen ook m.b.t. het KGB het beleid wordt behaald. Het lijkt voor de hand te liggen dat binnen dit Politburo _____ de figuur zal blijven die naast andere verantwoordelijkheden het KGB zal blijven "besturen". In dat geval is _____ niet meer dan een soort "zetbaas" en zal er (voorlopig) weinig veranderen wat het KGB betreft. Er is een overweging die pleit voor deze constructie, n.l. het feit dat _____ op deze manier een stevige greep houdt op een apparaat, waarvan de steun voor hem belangrijk is in de strijd om de _____-opvolging.